

got. Anglia 1914-es politikáját egész politikai és gazdasági szervezetének és nemzetközi helyzetének mély megrendülésével fizette meg. Ma Anglia rizikója még nagyobb. (K. R.)

VILÁGPOLITIKAI JEGYZETEK

FRANCIAORSZÁG mai arcát csak hosszú történelmének reflektorfényében lehet tisztán szemlélni. A germánokból, latinokból, keltákból, semitákból keveredett fajta pompás természeti körülményeket kapott földterületén, Franciaország ezer év előtti keltkezesekkor. S ezek a nagyszerű természeti adottságok a mindig idejében érkező történelmi események változásaival társadalom szerkezetében döntően határozták meg Franciaország fejlődését.

Kellő időben döntötte le trónjáról a francia nép az Etienne Marcel-ek, vértengerekbe került jacquerie-k paraszthőseinek, a Jeanne d'Arc-oknak elszánt, osztályharcos vezetése alatt s végül XI. Lajos kényúri, de az adott történelmi helyzetben haladó kényúri ravaszságának segítségével az idejéjmult feudalizmust, s ezért idejében teremtette meg az új korszak gazdasági és társadalmi követelményeinek annyira megfelelő nemzeti egységét és az adott, legkedvezőbb pillanatban fogadta el az akkori idők leghaladottabb államformáját: a partikuláris, multat őrizgető, a népet középkorban nyomorgató feudalizmus legfőbb ellenszerének tekintendő, tehát ez alakjában haladó abszolút monarchiát s mindezek miatt társadalmi méhében késedelem és eltorzulás nélkül tudott kifejlődni a termelő eszközöket végleg hatalmába kerítő s emiatt az osztálytársadalmat legmagasabb, egyben utolsó szakaszába vívó polgári osztály.

A francia polgári osztály nagy forradalma maradéktalanul sikerült s ennek az a titka, hogy a hatalomra érett osztály a hatalomra alkalmas időben hajtotta végre. Az előző polgári forradalom: az angol, polgárosztálya viszonylagos fejletlensége miatt kénytelen volt megalkudni — győzelme ellenére is — a megvert történelmi osztállyal s utólag összeoldvadni vele, míg a későbbi polgári osztályok a különböző nemzeti társadalmakban úgy hajtották végre forradalmaikat (vagy egyáltalán végre se hajtották), hogy gyengeségük miatt a fennmaradt osztályok függvényeivé váltak. A francia polgári osztály ellenben másfélévszázaddal ezelőtt maradéktalanul ragadta magához a hatalmat s ha a különböző dinasztikus formákon át egy darabig megbizottak útján is kormányoztatta a saját államát, a második császárság hatalmas ipari fejlődése s az ezzel járó gyarmatosítás végső formában szilárdította meg uralmát a saját társadalma felett. Annyira, hogy III. Napoleon csúfos bukása után, a mai Harmadik Köztársaság létrehozásával, nemcsak lényegben, hanem formában is — miként az előző korszakok felkenet királyai — a saját polgári nevére keresztelte el a minden ízében polgári államot.

A francia polgári társadalomnak, pl. a némettel szemben, amely fejlődésben utána következett, már az az előnye is meg volt, hogy első vesztett imperialista háborúját s az új, feltörekvő osztállyal való első sikeres összeütközését már imperialista elindulása pillanatában elintézte s ezzel a tapasztalattal léphetett az egészen új világtörténelmi korszakot jelentő 20. század küszöbére, minek következtében minden Bismarcknál biztosabban és hajlékonyabban tudta egészen napjainkig viszonylagosan nyugodtá tenni uralmát a társadalom és az állam hatalmas eszközei felett.

A második császárság alatt kezdett gyarmatosítás az angol világbirodalom mellett, (amely túlkorai fejlődése miatt ekkorra már az elagás minden tünétét magán viselte) hatalmas és gazdag gyarmatbiroda-

lommá fejlesztette már egy emberöltővel ezelőtt Franciaországot. Most következett csak be a jó IV. Henrik király korszaka: minden francia fazekában finom csirkehús rotyogott vasárnap délben, de még hétköznap is. Az ekkor még szinte végtelenül kihasználható gyarmatok öntötték a gazdagságot az anyaország felé, amely ezáltal a polgárosodás, vagy legalább is a kispolgárosodás lehetőségét nyújtotta a vérbefojtott 1871-es kommun miatt évtizedeken át zúgolódó munkásosztálynak. S még nyújtott mást is a nagy gyarmatbirodalom Franciaországnak: tőkegazdagságot, ez viszont tőkegyarmatok lehetőségét szerte a világban, különösen a polgári fejlődése legalján álló cári Oroszországban.

Az 1900-as világiállítást kábító forgalma és gazdagsága a szemünk előtt látható Franciaország tulajdonképpen kezdete. A több mint százéves kemény történelmi iskolát kijárt francia polgári osztály büszkén és meglegegedetten kezdte élvezni a nekijutott hatalmat. A 19. századot a 20-tól elválasztó Dreyfus-affér ekkorra már kezdett a franciában megtestesült általános európai polgári gondolat nagy hasznára, feloldódni. Az ártatlanul elítélt zsidó kapitány rehabilitálása olyan egészséges közéleti vihart kavart fel, amely kidöntött minden korhadt fát Franciaországban. A reakció kiheverhetetlen csődje, amit akkor szenvedett, amikor kiderültek Dreyfus körüli középkori fondorlatai, súlyos csapást mért az egyház hatalmára s ettől kezdve lehet csak igazán korlátlannak tekinteni a világi gondolat uralmát Franciaországban.

A szellem ily' méretű felszabadulása természetesen új fejlődésnek nyitott utat, amelyen azután szépen haladt előre a francia kultúra minden ága. Ez viszont elkerülhetetlen következménye volt az ország hatalmas gazdasági és politikai fejlődésének.

A dolgok azonban nem álltak meg a századeleji aranykorszakban. A világpolitika eseményei, a világgazdaság fejlődése az előbbi viszonylagosan békés korszakból a sokkal veszélyesebb imperialista korszakba fejlődtek át s Franciaországot is a nemzetközi ellentétek világháborút hozó örvényének szélére sodorták.

Megemlékeztünk a francia polgári gazdaság főforrásáról: a hatalmas gyarmatbirodalomról. Ez annál inkább nyújtott előnyt Franciaországnak a többi gyarmatbirodalommal, különösen Angliával szemben, mert a fejlődés szempontjából sokkal hátramaradottabb volt, mint pl. az egyre önállóbb India s ezáltal könnyebben gazdagította az anyaországot. Mindamellet Anglia, akkori európai hatalma és katonai készültsége miatt, gyarmati szempontból maga alá tudta gyúrni Franciaországot, sőt saját felsőbbségének megtartásával, még meg is tudott egyezni vele. A híres *fachodai* incidens rövid ideig még a háború veszélyét is felszínre hozta a két birodalom között a Nilus birtoklása miatt. De Anglia, győzven, meg tudta értetni Franciaországgal, hogy mindkettőjük legnagyobb ellensége: Németország, illetve II. Vilmos egyre nyugtalanítóbb politikája. S ez a belátás, amit a francia bankárok, a maguk módján olyan könnyen megértettek monstros lekötelezettjükkel: a cári Oroszországgal, megteremtette az Entente Cordiale-t, ami ezen az oldalon is megnyitotta az egyébként Vilmos császár által nyilegyenesre készített utat a világháború felé.

Az 1914-et megelőző tíz esztendő a lázas háborús készülődés jegyében telt el a világ imperialista nagyhatalmai számára. A fegyverkezés persze akkor is egyszerre két fronton történt. Fizikai értelemben, az erődök, hadihajók szaporításával, a hadseregek létszámának emelésével, lelki értelemben pedig: a tömegek hangulatának háborús kikészítésével. Franciaországnak (összes szövetségesei közül a neki leginkább), itt is óriási előnyei voltak, még pedig abban, hogy a Hohenzollernek 1870-ben oly'

fájdalmasan megismert szöges csizmája ellen szólította a francia tömegeket. Ezek a tömegek, élvezve a maguk meglehetősen polgári szabadságát és határozott gazdasági lehetőségeit, visszatetszéssel hasonlíthatták össze sorsukat a német császári uralom alatt élőkével és szemléltetően el tudták képzelni a császár győzelmének számukra szomorú eshetőségeit. A hadiiparral ekkora már alaposan összeolvadt francia fegyveripar azután a francia tömegek e jól megalapozott hangulatát, ép'úgy, mint a többi országok népeinek felkorbácsolt sovinizmusát és félelmét, remekül felhasználta.

Jött a világháború minden eddigi gazdasági, politikai, eszmei, erkölcsi megszokottságot elsöprő ötesztendő áradata. Ebben a háborúban, először a világtörténelem elindulása óta, nem a fegyveres erő döntött, hanem a benne résztvevő államok társadalmi szerkezetének erőssége.

A Központi Hatalmak vereségük pillanatáig idegen földeken harcoltak. S mégis vesztek, mert avult társadalmuk a hadseregeik háta mögött összeomlott. Talán egyetlen ország sem szenvedett annyit a verontástól, mint Franciaország. 1914 nyarán már Páris alatt álltak a német haderők és Észak-Franciaország, egész a fegyverszünetig nem szűnt meg felbolygatott harctér lenni. S a demokratikus kispolgári francia társadalom, amelynek polgárai egytől-egyig hitték *abban*, (legalább is a háború folyamán) amiért a harctérre küldték őket, nem omlott össze. Nem Clémenceau „ördögi szívóssága“, sem Foch marsall „főlényes haditudománya“, hanem a francia kispolgárnak és munkásnak a parlamentáris demokráciában: vagyis az adott társadalom keretei között megszerezhető kenyérben való hite hozta meg a November 11-et. Ez a francia polgári demokrácia formálta azután — a saját képére — a győztes fináncőke nemzetközi szempontjaira féltékenyen ügyelve, a békekötéssel bekövetkezett új korszakban az egész új Európát. S ezért nem annyira a francia polgári demokrácia politikusainak közhelyszerű „szük-látókörűsége“, mint inkább a tőkés rendszer kibékíthetetlen belső ellenmondásait magában hurokoló általános polgári demokrácia a felelős.

Az összes Entente-államok közül leginkább Franciaország nyerte meg a háborút, tehát annak eredményét is leginkább ő aratta le. A nagy északfranciaországi pusztulást német pénzen építették újra s ez már maga új fellendülést hozott erre a minden európai ország között legsikerültebb tőkés fejlődésű országra. De nemcsak saját magát építette újra — mások költségén — Franciaország, hanem ő építette fel — s még hozzá pénzért — az újonnan keletkezett államokat. Az általános háborúutáni, vérből fakadt fellendülés Franciaországot többszörösen lendítette fel. S ezért a bekövetkezett véget többé nem érő általános válságnak is jobban tudott ellenállni, mint a többi állam.

Persze 1935-re már elfogyott, elkopott ez a vértesz s Franciaország, hibátlanul kifejlődött, hús-vér parlamentárizmusával s a kapitalizmusban szinte hihetetlen vagyoneelosztásával, ott áll, ahol a többi ország: a szakadék szélén. Mindamellet a zuhanások között is van különbség s ha azokat a társadalmi és politikai szülési fájdalmakat nézzük, amiket egyes országoknak át kell szenvedni a nagy, döntő változásért, akkor azt látjuk, hogy korántsem véletlen, hogy 1789-ben itt rombolták le a Bastille-t s hogy például Berlinben még ma se rombolták le.

Franciaország, mint minden ország története, indulása pillanatától fogva, önmagát szakaszaiban hatványokban fölülmuló rohanás. Clovis királytól Marat-ig teméntelen sok esemény zajlott le a francia nép fejlődésében, de talán fele annyi se, mint Marat-tól Poincaré-ig s mindez el-törpülni látszik az utolsó másfélesztendő bekövetkezett és az elkövetkező hónapokra bekövetkezendőnek jósolt történelme mellett. Franciaország-

ban minden súlyos történelmi változás: újabb fejlődési szakasz idején, szüntelen az eseményeknek legjobban megfelelő körülmények között következett be. A hűbérurak megtörése, a nemzeti egység megszületése, a maga idejében haladást jelentő abszolút monarchia sikere ép'úgy, mint a Harmadik Rend 18. századvégi diadala, vagy a pompás előzményeket élvező kispolgárság s bizonyos mértékig a munkásság 20. századeleji viszonylagos jóléte. Most világméreteken került a történelem napirendjére, miként ezt a fasiszmusok: az önmagukat kézzel-lábbal túlélni akaró „Ancien Régime”-ek átmeneti léte bizonyítja, a negyedik rend hatalmának kérdése.

Nos: Franciaországban ez a minden eddigi válságnál súlyosabb időszak is másképp zajlik, mint bárhol másutt a világon. 1933 végére, amikor itt is kiütköztek végre a jelenlegi termelési és társadalmi rend gyógyíthatatlan sebei, a demokratikus parlamentarizmusban is vigan, sőt itt még csak igazán vigan működő pénztőke arra a belátásra jutott, hogy félretolja e mind kényelmetlenebb, kispolgári szabadságokkal teli parlamentáris demokráciát s a szomszédok mintájára: holmi parancsuralommal helyettesíti. Ehhez viszont elővette, mint ürügyet, az adott körülmények között mindenképpen természetes Stavisky-panamát s éktelen sajtó-hadjáratával a parlamentarizmus rovására írta, amivel néhány hétig a Franciországbán is tájékozatlan kispolgárságot annyira megszedíthette, hogy azok bedőltek a pénztőke provokátorjai által rendezett február 6-i puccsnak és erre bekövetkezhetett a pár kísérlet alkalmával már bevált antiparlamentáris nemzeti kormány. Ettől kezdve viszont gyökeresen másként alakul a parlamentarizmust felszámoló folyamat, mint bárhol Európában. A „nemzeti kormány” képtelen volt megteremteni azt, ami egyedüli történelmi hivatása volt: a fasiszta tömegbázist, — ellenben megindult a másutt mindenfajta diktátor-jelöltek miatt lehetetlen, itt azonban zökkenést nem ismerő munkás egységfront kialakulása. Ez a tény viszont döntően hat a fasiszmus számára főleg számbajöhető kispolgárságra, amelynek mindenütt az a természete, hogy a küzdőfelek közül az erősebbhez húz s amely Franciaországban 1934 február 6. óta egyre szemmel láthatóbban balfelé csatlakozik. Ami viszont a hasonlóan döntő jelentőségű parasztságot illeti, úgy ezek valóban kérdőjelet jelentenek, de elsősorban a pénztőke leplezhetetlenül munkás-, kispolgár- és parasztellenes szándékai számára.

Végeredményben tehát érthető, hogy azok, akik nem hajlandók csodákkal magyarázni pl. Jeanne d'Arc-ot és az Emberi Jogok Kiáltványát, hanem mindenképpen természetes gazdasági, társadalmi és politikai folyamat következményeit látják azokban, ugyanazok nem hajlandók pesszimizmusba esni a legszélesebb francia rétegek jövőjét illetően.

(Paris)

Bodó Ferenc